

LJUBLJANSKA POLICIJA OD KONCA 18. STOLETJA DO LETA 1848

Andreja KLASINC ŠKOFLJANEC

Arhiv Republike Slovenije, SI-1000 Ljubljana, Zvezdarska 1

e-mail: andreja.skofljanec@gov.si

IZVLEČEK

Članek predstavlja razmeroma slabo raziskan del razvoja in poenotenja varnostnih organov od druge polovice 18. stoletja dalje. Z ustanovitvijo Policijske direkcije v Ljubljani leta 1793 se skrb za javno varnost, podobno kot v drugih deželnih glavnih mestih, izloči iz mestne uprave, prevzame pa tudi del pristojnosti, ki jih na podeželju in v drugih mestih izvajajo okrožni uradi. V tem obdobju policija ne pomeni le varnostnega organa, ampak skrb za varnost in dobrobit prebivalstva na splošno, zato ureja tudi naloge s področja skrbi za zdravje prebivalstva, tržnega in obrtnega nadzora. Iz argumentacije potreb po večjem številu stražnikov pa se kot ena poglobitnih nalog kaže nadzor nad tujci in potnimi listi.

Ključne besede: Policijska direkcija, javna uprava, policija, Ljubljana

LA POLIZIA DI LUBIANA DALLA FINE DEL XVIII SECOLO AL 1848

SINTESI

Nell'articolo l'autrice illustra un periodo scarsamente analizzato dello sviluppo e dell'unificazione degli organi di sicurezza nella seconda metà del Settecento. Con la costituzione nel 1793 della Direzione di polizia di Lubiana le responsabilità legate al controllo della pubblica sicurezza, come negli altri capoluoghi regionali, vengono tolte all'amministrazione cittadina e anche alcune competenze svolte in campagna e nelle altre città dagli uffici circondariali passano alla Direzione. In quegli anni la polizia non rappresentava soltanto un organo di sicurezza, ma di fatto era chiamata a garantire sicurezza e benessere ai cittadini in generale, ragione per cui le sue mansioni riguardavano anche la salute della popolazione e il controllo del commercio e dell'artigianato. Nelle argomentazioni che andavano a giustificare la richiesta di un numero maggiore di vigili, viene citato come prioritario il controllo degli stranieri e dei passaporti.

Parole chiave: Direzione di polizia, pubblica amministrazione, polizia, Lubiana

»Zgodovina policije gre v korak s kulturno zgodovino človeštva in z zgodovino države. Kot človek tudi država razvija svoje fizične in moralne moči po korakih, pač v skladu z intenzivnostjo in ekstenzivnostjo svoje rasti,« začena svoje delo o teoriji, praksi in zgodovini policije drugi višji policijski komisar v Pragi Johann Konrad (Konrad, 1817, 3), katerega priročnik so brali tudi v Ljubljani.¹ Tudi razvoj Policijske direkcije v Ljubljani je potekal po korakih, o katerih je mogoče govoriti le v kontekstu upravnih reform, ki so potekale od konca prvega desetletja vladanja Marije Terezije dalje in so se zaključile z upravnimi reformami v letih 1848–1851, ko je pristojnosti s področja javne varnosti od okrožnih uradov, magistratov v mestih in okrajnih gospodsk na podeželju prevzelo novoustanovljeno orožništvo. Tudi delovanje policijskih direkcij, ki jih je država ustanavljala v varnostno zahtevnejših deželnih glavnih mestih² v zadnji četrtini 18. stoletja, se z letom 1848 bistveno spremenili, zato bo tudi pričujoči prispevek omejen na to obdobje, čeprav je direkcija delovala, sicer v spremenjenih okvirih, do leta 1866.

»DOBRA POLICIJA« OB KONCU TEREZIJSKE DOBE

Izraz »dobra policija« se od 16. stoletja pojavlja v tako imenovanih policijskih redih, kjer pomeni skrb za red, varnost in blagostanje ter posega na zelo različna področja, od javne morale do gospodarskih ukrepov (Vilfan, 1996, 304–306). V avstrijskih deželah se izraz »policija« prvič uporabi za posebno oblastvo leta 1749, ko je na Dunaju ustanovljena Policijska komisija. Na Kranjskem je od leta 1773 policijska komisija delovala v okviru Deželnega glavarstva, ki je leta 1774 izdalo »Inštrukcijo, po kateri naj ravna magistrat deželno knežjega glavnega mesta Ljubljana in za to iz njenega gremija določeni posamezniki pod nadzorom c. k. deželnega glavarstva« (AS, 1). Inštrukcija je zanimiva zato, ker je predstavljala podlago tudi za delovanje pozneje ustanovljene policijske direkcije. Osem razdelkov inštrukcije pokriva vsa področja »dobre policije« v Ljubljani, hkrati pa tudi določa odgovorne za njeno izvajanje ter za nadzor nad njihovim delom s strani Deželnega glavarstva. V delu, ki govori o varnosti, so zajete naloge s področja odгона beračev, nadzora obvezne prijave tujcev, redno nočno izklicavanje ur, skrb za varnost pri gradnji in požarno varnost ter odstranitev klateških psov. Te naloge so izpolnjevali mestni stražniki in sodni sluge pod vodstvom stražmojstra. Drugi in tretji razdelek govorita o nadzoru cen živil ter njihovo kakovostjo in mero, kontrole pa so se izvajale nenapovedano.

- 1 Delo, ki ga hrani Narodna in univerzitetna knjižnica, nosi pečat Licejske knjižnice; da so v Ljubljani spremljali strokovna dela, nam daje sklepati tudi prošnja policijske direkcije, poslana deželnemu predsedstvu za nabavo strokovne literature iz leta 1823 (AS, 2).
- 2 Policijski direkciji sta na področju, poseljenem s Slovenci, delovali v obravnavanem obdobju le dve, v Ljubljani in Trstu (Kalc, 1999, 271–288), na stopnji komisariata še v Celovcu in Gorici.

V četrti točki so zajeti ukrepi, ki govorijo o čistoči. Zlivanje nesnage na ulico je bilo prepovedano, za neupoštevanje pa zagrožena denarna kazen. Tu je tudi določeno, da se bo tlakovanje ulic izvajalo po potrebi in finančnih zmožnostih, sicer pa jih bodo večkrat posipali s peskom. V peti točki so določbe v zvezi z nadzorom nad odpiralnim časom gostiln, točilnic in kavarn, ki so smele biti odprte od jurjevega do mihaelovega do polnoči, po mihaelovem pa do enajste zvečer. Naslednja točka govori o skrbi za javno moralo. Zadnja dva razdelka govorita o kontroli nad upoštevanjem praznikov in nadzoru nad začetki plesov in o nadzoru nad govorjenjem proti državi in tajnimi združbami; posebej so omenjeni prostozidarji. Za izvajanje te široke palete ukrepov so bili zadolženi mestni stražniki pod vodstvom stražmojstra in sodni sluge, ohranjena je tudi funkcija četrtnih mojstrov. To so bili izmed prebivalstva izbrani predstavniki, ki so imeli pregled nad dogajanjem v svoji četrti, nalogo pa so opravljali poleg osnovnega poklica. Običajno so bili obrtniki, za svoje delo pa so bili oproščeni plačila obrtnega davka (Klasinc Škofljanec, 2002).

REFORME JOŽEFA II. IN USTANOVITEV MAGISTRATNE POLICIJSKE DIREKCIJE

Korenite spremembe so prinesle reforme Jožefa II. v letih 1782–1785, s katerimi je ukinil deželna glavarstva na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem ter jih združil v enotno upravno področje, podrejeno Notranjeavstrijskemu guberniju v Gradcu, ki je imel med drugim tudi pristojnosti s področja obrtne in varnostne policije. Ker pa je bilo število zadev, ki jih je moral obravnavati gubernij, izredno veliko, so z reformo leta 1783 velik del nalog prenesli na okrožna glavarstva (na Kranjskem so delovala v Ljubljani, Postojni in Novem mestu). Ta so po novem neposredno skrbela za izvajanje zakonov, kaznovala prestopke, opravljala preiskave ter pripravljala poročila o lokalnih zadevah, o katerih je nato odločal gubernij (Žontar, 1998, 100–103).

V istem letu je prišlo tudi do magistratne reforme. Novi magistrati so oblastvo, ki je imelo sodne in gospodarsko upravne pristojnosti. Vodi ga župan, svetniki pa so voljeni, vendar plačani in morajo razpolagati z ustrežno izobrazbo.

Aprila 1783 pride še do ene reforme, ki vpliva na urejanje varnostnih zadev. Na Dunaju je ustanovljena policijska direkcija, ki je zadolžena za varnostno policijske naloge, vključno s tajnimi, in je podrejena neposredno predsedniku spodnjeavstrijske vlade von Pergnu. Skrb za čistočo mesta in tržni nadzor ostaneta v pristojnosti magistrata. V naslednjih letih so postopoma ustanovljene policijske direkcije tudi v deželnih glavnih mestih. Leta 1789 je cesar von Pergnu zaupal nadzor nad vsemi policijskimi oblastmi, ena od nalog pa je bilo tudi poenotenje policijskih in varnostnih ustanov (Gebhardt, 1992, 73).

V kontekstu zgoraj omenjenih reform je prišlo do sprememb tudi v Ljubljani. Leta 1785 ustanovljeni magistrat je imel premalo stražnikov za izpolnjevanje nalog.

Naslednje leto je notranjeavstrijski gubernij odobril stroške za požarnega stražnika in 13 stražnikov, za katere je predlagal, da jih pridobijo iz vrst sposobnih vojaških polinvalidov, hkrati pa jim je naročil, naj preučijo, če bi se dalo inštrukcijo, izdano za graško policijsko direkcijo, uporabiti tudi v Ljubljani. Odgovor so sestavili okrožni glavar Canal, župan Potočnik in stražmojster Schanda. Strinjali so se, da bi bila enotna uniforma koristna, da bi ljudje takoj vedeli, na koga se obrniti, vendar to predstavlja znaten strošek. Prosili so za posredovanje pri v okrožju nastanjenih vojaških enotah za 11 sposobnih, kranjskega jezika večših vojaških polinvalidov.³ Postavitev stražnice pri magistratu ni zahtevala večjih sredstev. Sredstva za novo magistratno policijo so deloma pridobili s povišano vinsko naklado. Svoje mnenje je podal tudi direktor graške policije Wolff, ki se je v glavnem strinjal s predlogi (Klasinc Škofljanec, 2002). Posebna inštrukcija ni bila izdana, ker je bila od 31. maja 1786 (AS, 8) v veljavi okrožnica notranjeavstrijskega gubernija, ki je urejala policijske zadeve, za katere so pristojni tudi magistrati in okrožni uradi. Kot cilj delovanja direkcij je v okrožnici postavljeno odvratanje nesreč in odpravljanje posledic le-teh, ščitenje življenja in premoženja prebivalstva, odprava klateštva in beračenja ter odkrivanje vsega, kar bi moglo škodovati javni varnosti, blagostanju, ter skrb za izvajanje zakonov. Med pglavitne naloge šteje prijavo tujcev in evidence o njih – kar ostane ena pglavitnih nalog direkcije ves čas njenega delovanja.⁴ Nova ureditev je bila uvedena v Ljubljani novembra 1789, konkretnjša navodila, ki naj bi zagotovila Ljubljani »dobro policijo«, pa je izdal notranjeavstrijski gubernij (ZAL, 1). S to uredbo so pristojnost za policijske zadeve izločili iz okrožnega urada in prenesli na magistrat v funkciji policijske direkcije, podrejena pa je bila še vedno okrožnemu glavarju in notranjeavstrijskemu guvernerju. Deloma se že odtegne neposrednemu nadzoru okrožnega glavarstva, saj del poročil pošilja neposredno graškemu policijskemu direktorju z utemeljitvijo, »da se prihrani čas« (ZAL, 2). V zgoraj omenjeni inštrukciji so dolžnosti ljubljanske policije razdeljene v kar 79 razdelkov. V začetek je postavljena že omenjena obvezna prijava tujcev in da se lastniki hiš ne bi mogli več izgovarjati na nevednost, je vsak dobil tiskan izvod predpisa, prejem pa je moral potrditi s podpisom. Sledijo določila glede vzdrževanja mestnih ulic (odstranjevanje gradbenega materiala, prepoved zlivanja nesnage, skrb za čiščenje odtokov, odstranjevanje snega in ledu) ter skrb za njihovo prehodnost (trgovci so dolžni po dostavi umakniti vozove, njihovo blago in stojnice ne smejo zoževati ulic). Naslednji členi urejajo promet – vozovi, razen poštni, se smejo voziti vštric, voz, ki obtiči, pa je

3 Vojaški polinvalidi, izmed katerih so rekrutirali pri direkcijah zaposlene stražnike, so bili delno financirani s strani vojske, tako da je država prihranila, niso pa bili vedno najbolj sposobni – graški policijski direktor Wolff je na primer leta 1798 predlagal, naj jih 8 odpustijo in namesto tega zaposlijo štiri zares sposobne (Gebhard, 1992, 103–105).

4 Magistrat je bil dolžen prijavljati tujce deželnemu glavarju že od leta 1720, vendar se tega ni držal (Valenčič, 1978). Praktično ves čas delovanja policijske direkcije izhajajo dodatni ukrepi za boljši nadzor nad tujci in potnimi listinami.

treba ponoči označiti s svetilko. Prepovedana je hitra in neprevidna vožnja in ježa ter nevarno preHITEVANJE na mostovih, ulicah in trgih in neprimerno pokanje z bičem. Določena je tudi smer prometa ob predstavah v gledališču. Tja so smeli pripeljati po Gosposki ulici ali iz smeri uršulinskega samostana, da se kočije ne bi zagozdile na ozkih delih ulic. Prav tako je prepovedano, da se otroci nenadzorovano potikajo po ulicah in obešajo na mimo vozeče. Sledijo prepovedi, namenjene preprečevanju nesreč – prepovedano je kopanje v Ljubljani, apnenice pred hišami; posode z rožami morajo biti dobro zavarovane, prav tako vhodi v kleti. Dotikajo se tudi ustreznega označevanja gradbišč in prepovedujejo krovcem metanje opek na ulico. Določbe v zvezi s požarno varnostjo so precej podrobne – pred gradnjo je bilo potrebno pridobiti od okrožnega glavarstva potrdilo, da ta ne predstavlja požarne nevarnosti; razen v času sejmov je bilo prepovedano postavljati lesene lope, prepovedani so ognjemeti, hoja po podstrešjih, hlevih in ulicah z odprto lučjo ter kajenje. Vsaka hiša je morala imeti pripravljeno posodo z vodo, v predmestjih pa so imeli pripravljene bobne, s katerimi so opozorili na nevarnost požara ali poplave. Za nadzor teh določb so bili odgovorni četrtni mojstri, enkrat letno pa je vsako hišo pregledala še magistratna komisija. Sledijo člani o odpiralnem času gostiln in kavarn, ki se ga je smelo prekoračiti le ob predhodno pridobljenem dovoljenju policije. Ta je izdajala tudi dovoljenja za glasbene akademije in plese na prostem, predstave in razstavljanje različnih zanimivosti. Ta dovoljenja je bilo potrebno predložiti okrožnemu glavarstvu. Prepovedano je tudi beračenje, zlasti otroško. Uredbo zaključujejo člani glede pokopa umrlih, za katerega je potrebno pridobiti potrdilo mrliškega oglednika ali zdravnika in zaprositi pri policiji za dovoljenje za pokop. Trupla je potrebno posipati z apnom in zakopati pet čevljev globoko. Na koncu je poudarjeno, da je potrebno policijske stražnike spoštovati enako kot pripadnike katere od drugih vojaških straž (ZAL, 1).

Magistratna policijska direkcija ima torej vse pristojnosti policijskih direkcij v deželnih glavnih mestih, le da zaenkrat deluje pod vodstvom župana in je odgovorna okrožnemu uradu (in v nekaterih primerih graškemu policijskemu direktorju⁵) in ne deželnim predsednikom, kot ostale direkcije.

USTANOVITEV POLICIJSKE DIREKCIJE V LJUBLJANI

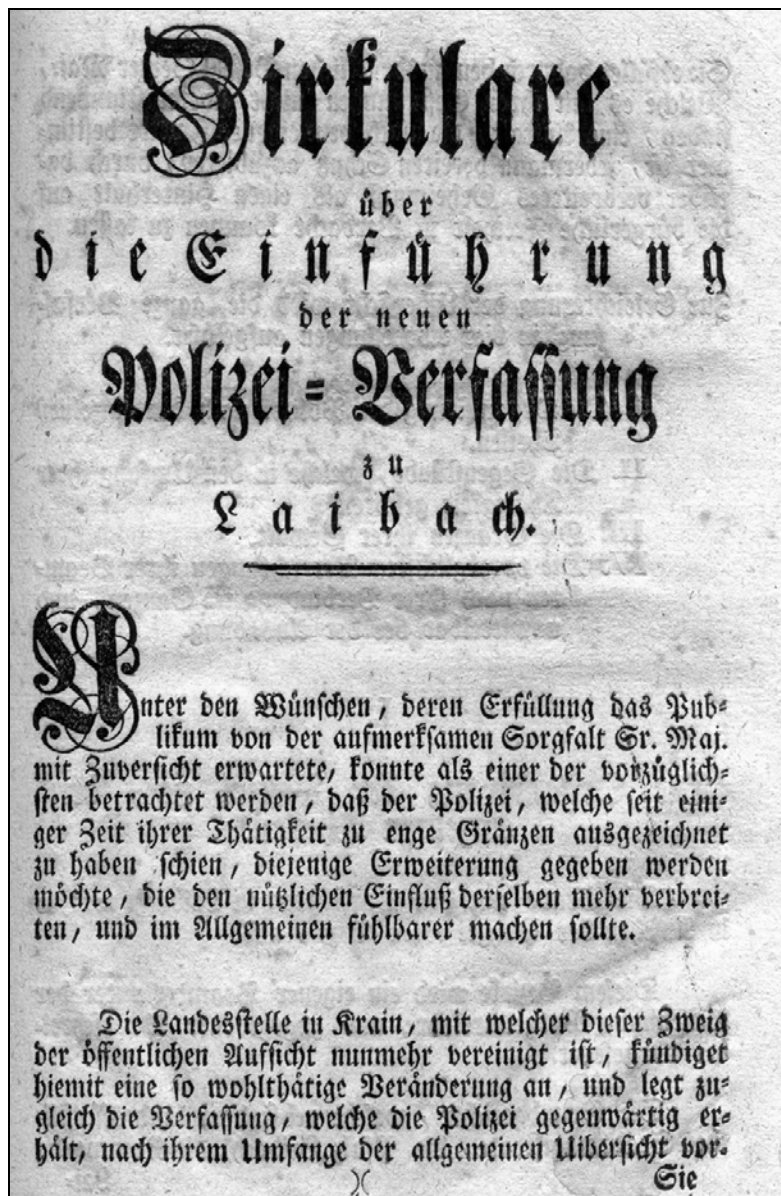
Do novih reform je prišlo po smrti Jožefa II. leta 1790, ko je njegov naslednik Leopold II. odpravil meddeželne upravne organe in njihove pristojnosti ponovno prenesel na nivo posameznih dežel. Deželno glavarstvo za Kranjsko je začelo ponovno delovati novembra 1791. Toda pristojnosti, ki so jih okrožna glavarstva pridobila ob ustanovitvi gubernijev, le-ta ohranijo v istem obsegu (Žontar, 1992, 100–103). Tudi

5 Graškemu policijskemu direktorju so pošiljali na primer opise iskanih oseb in nekatera poročila (Gebhardt, 1992, 93).

na področju urejanja policijskih zadev je prišlo do sprememb. Von Pergen je odstopil, Leopold pa je policijske direkcije v vsem podredil deželnim glavarstvom. Iz tega obdobja je tudi prvi predlog, da se v Ljubljani ustanovi prava policijska direkcija (AS, 9). Za korenite reforme je Leopold II. vladal prekratek čas. Ko ga je po njegovi smrti leta 1792 nadomestil Franc, je bilo vodstvo policije ponovno zaupano von Pergnu. Ustanovljeno je posebno policijsko dvorno oblastvo (Polizeihofstelle), ki je pod von Pergnovim vodstvom podrejeno neposredno cesarju.

Zdaj se začnejo pospešene priprave na ustanovitev »prave« policijske direkcije tudi v Ljubljani. Za prvega direktorja je že pokojni cesar Leopold II. določil Kajetana grofa Auersperga, ki se je 13. novembra 1792 sestal z deželnim glavarjem Francem von Lichtenbergom, okrožnim glavarjem Jožefom Semenom in županom Antonom Podobnikom, da bi sprejeli ukrepe, ki so omogočili, da je direkcija s prvim januarjem 1793 začela z delom. Odobrena so bila sredstva za posadko 15 mož s stražmojstrom na čelu; deset jih je moral skupaj s plačilom odstopiti magistrat, na novo pa so zaposlili pet vojaških polinvalidov iz v mestu nastanjenega thurnskega regimenta (Klasinc Škofljanec, 2002). Z istim datumom v novembru že izide tudi okrožnica deželnega glavarstva, v kateri so določene pristojnosti novoustanovljene direkcije (AS, 10). Iz nje je razvidno, da so ostali v novem okviru tudi četrtni mojstri, dodatno pa so nastavili še ranocelnika in dve babici.⁶ V okrožnici definiran namen direkcije je še vedno »policija« v njenem najširšem pomenu: skrb za izpolnjevanje zakonov in predpisov, vzdrževanje miru, reda, varnosti in odvrčanje vsega, kar lahko škodi javnemu blagostanju. Delokrog direkcije je razdeljen na civilne, kriminalne in policijske zadeve. V civilnih zadevah je njihova pristojnost omejena na posredovanje v manjših sporih in pretepih, v katerih ni prišlo do poškodb. V kriminalnih zadevah se omejuje na pripravo preiskave. Če so izvedeli za kriminalno dejanje, so morali ugotoviti okoliščine, zbrati dokaze, v primeru, da je bil storilec znan, pa poskrbeti za njegovo prijetje oziroma preprečiti njegov beg. Po prijettju so ga na kratko zaslišali in predali sodnim oblastem. Še vedno pa je poglobitna naloga policije nadzor nad tujci, varnostjo in javnim redom, berači in klateži, zdravstvenimi razmerami, živili, požarno varnostjo, gostilnami in javnimi prireditvami, pa tudi prodajo nedovoljenih knjig in nevarnimi tajnimi združbami. Zapisano je tudi, da je policija dolžna ukrepati, ne ozirajoč se na stan, vendar z vso previdnostjo, da ne bi škodili ugledu ljudi. V zadevah, v katerih je zakon jase, je lahko policijski direktor ukrepal samostojno, v nasprotnem primeru pa je bil dolžan pridobiti mnenje deželnega glavarja, ki mu je podrejen. Med direktorjeve dolžnosti je sodilo tudi vodenje protokolov, vsako jutro pa je moral poročati deželnemu glavarju (AS, 10).

⁶ Že prej so bili pri mestu nastavljeni trije fiziki, ki so oskrbovali tudi reveže, ki jim za njihove usluge ni bilo treba plačevati, izdali so jim lahko tudi recept za brezplačna zdravila (AS, 10).

Sl. 2: Okrožnica Deželnega glavarstva na Kranjskem iz leta 1793, v kateri je določen delokrog novoustanovljene Policijske direkcije (AS, 10).

Fig. 2: A circular of the Provincial Government of Carniola of 1793 defining the sphere of activity of the newly established Police Directorate (AS, 10).

Od leta 1793 torej policijska direkcija ne deluje več v okviru magistrata in tudi ni več podrejena okrožnemu uradu. Magistrat je moral odstopiti del svojih stražnikov skupaj s sredstvi za njihovo plačo, do nesoglasij med omenjenimi organi pa je vodilo tudi to, da pristojnosti med njimi niso bile vedno jasno določene. Poleg tega je bil magistrat, ki je bil prej v policijskih zadevah podrejen okrožnemu glavarstvu, odslej v teh zadevah v določeni meri podrejen policijski direkciji. Zaradi konfliktov je deželni glavar Gaisruck v začetku leta 1793 razmejil pristojnosti (ZAL, 3). Magistratu je sporočil, da je v policijskih zadevah do direkcije zdaj v enakem razmerju, kot je bil prej do okrožnega glavarstva in da jim je dolžan dajati nekatera poročila in pojasnila. To, da je magistrat tudi sodna instanca, jih ne sme ovirati pri tem, da sodelujejo z direkcijo kot politični magistrat. Hkrati je direkciji naročil, naj se na magistrat neposredno obrača le, če je nujno potrebno, običajno pa naj z njimi komunicira preko okrožnega urada.⁷ Izključno v pristojnosti policijske direkcije je zdaj vodenje evidenc o tujcih, ovadbe in izdelovanje tiralic, nadzor nad čistočo in prehodnostjo ulic ter nadzor nad požarno varnostjo in varnostjo pri gradnjah, nadzor nad javnimi prireditvami, podeljevanje licenc za plese in druge prireditve, odgon beračev in potepuhov ter nadzor nad gostilnami, javno moralo, kakovostjo živil, mero in utežmi ter prepovedanimi igrami. Okrožni urad je pristojen za razglašanje tiralic, izdajo potnih listin ter izdajanje dovoljenj za zbiranje denarja za prizadete v požarih. Uradi so bili dolžni sodelovati pri določanju prodajnih mest, zlasti ob tržnih dnevih, ukrepah za zagotavljanje preskrbe, zlasti pri zadevah, kjer so se predpisi spreminjali ali na novo uvajali. Deželni glavar zaključuje, da morajo za vse svoje pobude pridobiti tudi njegovo soglasje. Do občasnih nesoglasij je kljub temu prihajalo še naprej.⁸

Prvega policijskega direktorja je že februarja 1796 zamenjal nekdanji komisar pri dunajski višji policijski direkciji Matej Rath, ki je na svojem mestu ostal le eno leto, ko sta z graškim policijskim direktorjem Jožefom Gundakerjem von Wolffom, ki je zašel v hud spor s štajerskim deželnim predsednikom, zamenjala delovni mesti (Gebhardt, 1992, 99–101). Ta je ostal ljubljanski policijski direktor vse do leta 1809. Vse obdobje do ustanovitve Ilirskih provinc je delovala ljubljanska policija v več ali manj podobnih okvirih, tudi število zaposlenih je ostalo približno enako. Poleg policijskega direktorja sta bila nastavljena še dva komisarja (eden od njiju nadomešča direktorja, kadar je odsoten), policijska straža pa je organizirana po vojaškem vzoru in jo sestavljajo narednik (Feldwebel), 3 korporali in 12 navadnih vojakov (SK, 1).

Občasno je še prihajalo do sporov z magistratom, predvsem zaradi finančnih zadev. Večino sredstev za policijsko direkcijo je zagotavljala država, del so morali

7 V državnih uradih je veljala stroga hierarhija pri medsebojnem komuniciranju. Tudi magistrat se ni obračal na deželno glavarstvo oziroma pozneje gubernij neposredno, ampak je naslovil svojo zadevo na okrožni urad, ki jo je poslal v reševanje guberniju.

8 Še isto leto se policijski direktor pritoži pri deželnem glavarju zaradi »predrznega pisanja« magistrata (AS, 3).

prispevati stanovi in magistrat, nekaj sredstev za zaposlene vojaške polinvalide je prihajalo tudi od vojske. Leta 1800 je bila mestna blagajna dolžna direkciji 500 gol-dinarjev, ki jih tudi ni hotela poravnati. Do leta 1800 so bili prostori direkcije na magistratu, tako da prispevka niso plačevali, ker so jim nudili prostore, tega leta pa se je direkcija preselila (skupaj s stanovanjem direktorja) v Hallersteinovo hišo. Na magistratu je ohranila stražnico in pisarno, za kar pa je zdaj plačevala najemnino. Magistrat, ki je bil takrat (še vedno) v zelo slabem finančnem stanju, v policijski fond ni hotel začeti nakazovati ustreznih sredstev, v to jih je prisilila šele odredba deželnega predsednika (AS, 12).

Težave je imela direkcija, podobno kot ostale, tudi z zagotavljanjem ustreznega ugleda policijske posadke, ki so jo, kot je bilo že omenjeno, sestavljali vojaški polinvalidi. Dogajalo se je namreč, da se je vojska na ta način poskušala znebiti ljudi, ki so imeli težave z alkoholom, ali pa so bili, kot pravi že leta 1787 okrožni glavar Alojz Cannal v dopisu graškemu guberniju, do te mere neolikani, da se jih ni dalo spraviti v red niti s kaznovanjem (AS, 13). Prebivalstvo njihovih navodil pogosto ni upoštevalo, večkrat so bili pri opravljanju dela deležni tudi zmerjanja. Po dekretu dvorne pisarne so zato leta 1802 izdali okrožnico, ki predvideva kazni – za oviranje pri delu in zmerjanje teden do mesec dni zapora, v primeru, da je šlo za pomembno nalogo, do tri mesece, če pa so nastopile posledice, celo kazen zapora v okovih do šest mesecev, za napad na uradno osebno pa izročitev kriminalnemu sodišču, dodano pa je tudi, da bodo vsa neprimerna dejanja s strani policije najstrožje kaznovana (AS, 11).

Leta 1796 je z odredbo notranjeavstrijskega apelacijskega sodišča določeno, da sme v izogib koliziji med policijsko, politično in sodno oblastjo policija izrekat kazni le v izjemnih primerih (ko javni red zahteva takojšnje kaznovanje, ko ne gre za dejanje, ki se kaznuje po kazenskem zakoniku ali ko je s kakšnim drugim zakonom ali odredbo dodeljena sodni ali politični oblasti, ko so osebo zalotili pri dejanju, ali je priznala ter kazen že predvideva zakon). V vseh drugih primerih pa se ne sme vmešavati v obsodbo, ampak je dolžna hudodelca z razlogom za prijetje in opravljeno sumarno preiskavo predati v nadaljnjo preiskavo (enako v primeru, da storilca niso prijeli) ustreznemu organu (AS, 14).

To se je deloma spremenilo po objavi Zakonika o zločinih in težkih policijskih prekrških leta 1803, ki je zelo nadrobno razdeljeval težke policijske (upravne) prestopke (Vilfan, 1996, 403). Del teh prestopkov je bil prenesen ne le v obravnavo, ampak tudi v izrekanje kazni policijski direkciji. Da ne bi ponovno prihajalo do kompetenčnih sporov z magistratom (kot sodno instanco), ki je bil pristojen za izrekanje kazni do tedaj, je gubernij oktobra 1806 izdal okrožnico (AS, 15), v kateri našteva prestopke, ki so po novem odtegnjeni jurisdikciji magistrata. V glavnem gre za prestopke, povezane z obvezno prijavo tujcev, ter skrbjo za varnost in javni red in mir (preklinjanje in kričanje, kopanje in drsanje izven za to določenih krajev, prehitro vožnjo in jahanje, če pri tem ni prišlo do škode, uničevanje izobešenih javnih odredb,

puščanje vozov in blaga na cesti, opustitev prijave steklih živali, zanemarjanje domačih živali, pretepi, če ni bilo poškodb in podobno). Vendar pa je kazen predvidena le, če je bilo dejanje javno in je sprožilo posledice. Tudi sodelovanje v tajnih združbah je dodeljeno v preiskavo policijskim direkcijam.

Leta 1801 je prešla v pristojnost policijskega dvornega oblastva tudi cenzura in od takrat deluje v okviru policijske direkcije tudi samostojni urad za cenzuro knjig (Bücherrevisionsamt) v Ljubljani (Žontar, 1992, 160).

Vse obdobje do francoske zasedbe leta 1809 je število zaposlenih na policijski direkciji, kljub razširjenim pristojnostim, ostalo praktično nespremenjeno.

DELOVANJE POLICIJSKE DIREKCIJE OB FRANCOSESKIH ZASEDBAH

V času prve francoske zasedbe leta 1797 je bilo izdano navodilo, da se osebje deželnih oblasti in okrožnih uradov umakne, začasno je upravo prevzela deželna komisija, ki so jo Francozi potrdili kot začasno deželno oblast in je bila pristojna tudi za policijske zadeve. Podobno se je zgodilo ob drugi zasedbi leta 1805, s to razliko, da so morali zdaj uradniki (z izjemo najvišjih, ki jim je bil umik izrecno ukazan) ostati na svojih mestih. Tudi ob tretji francoski zasedbi leta 1809 so vzpostavili prehodne civilne oblasti, uradniki pa so ostali na mestih (Žontar, 1998, 183–184). Ljubljanski policijski direktor Wolff je mesto zapustil, naloge pa je prevzel njegov namestnik višji komisar Simon Kremnizer, ki je ostal na svojem mestu in opravljal tekoče posle, dokler niso Francozi za novega policijskega direktorja imenovali Charlesa Toussainta.⁹ Še pred avstrijsko reokupacijo Ilirskih provinc, ko je bil konec julija 1813 za vodstvo uprave nekoč Notranjeavstrijskih pokrajin imenovan baron Latterman, mu je bil za policijske zadeve dodeljen Kremnizer, ki je vmesni čas prebil v Celju, od koder je na Dunaj pošiljal poročila, ki jih je pridobival od svojih »ilirskih«⁹ zaupnikov. Takoj po vrnitvi Avstrijcev so se njegova poročila nanašala na razmere in razporeženje na Kranjskem, predvsem pa na odzive prebivalstva na uvajanje nove avstrijske uprave in sodstva. Ta poročila so bila pogosto ostra in ne vedno dobronamerna (Polec, 1925) in morda je tudi tu iskati vzrok, da ni nikoli dosegel mesta policijskega direktorja, čeprav je večkrat prosil za napredovanje (AS, 4).

PREDMARČNA DOBA

Sprva je deloval v Ljubljani le komisariat, ki ga je vodil Kremnizer, 22. februarja 1817 pa je cesar imenoval za direktorja prvega višjega policijskega komisarja iz Brna Jožefa Schmidhammerja. Ponovno ustanovljena direkcija je imela enak delokrog kot ostale direkcije, zato nova inštrukcija ni bila izdana. Kar zadeva tajne, javne in lo-

⁹ Zanimivo je, da se je tudi Toussaint zapletel v kompetenčni spor z intendantom za Gorenjsko Farguesom (Šumrada, Kopitar, 2004, 12).

kalne policijske zadeve, deluje samostojno in je neposredno podrejena guberniju, kar zadeva tajne državne zadeve, pa deželnemu predsedniku osebno (AS, 16). Novi direktor je ob prihodu v Ljubljano ugotovil, da v Ljubljani ni na voljo primerne stanovanjske hiše, izvedel pa je, da Jožef Lavrin prodaja primerno, nekdanjo Lichtenbergovo hišo, na Gosposki ulici št. 207. Visoka je bila eno nadstropje in je imela primerno število prostorov. Ocenil je, da je v dobrem stanju in da bi se jo dalo z majhnimi popravili spremeniti v direkcijo. Tudi lega je dobra, tako da je bil mnenja, da bi bil nakup dobra priložnost in na koncu prihranek za erar. Lavrin jo je bil pripravljen prodati za 8.000 goldinarjev in 100 zlatih dukatov, prednost bi bila tudi ta, da direkciji ne bi bilo več treba plačevati najemnine (zanjo bi Lavrin zahteval 750 goldinarjev letno). Predlog je bil sprejet, ljubljanska direkcija pa je prvič prišla do lastnih prostorov. V naslednjih letih je potekala še adaptacija, ki je zahtevala precejšnja sredstva, saj je bilo treba stavbo predelati za njen novi namen. Dodali so še prostor za policijski zapor, v hiši je stanoval tudi policijski direktor, kar je bilo v navadi tudi drugje (AS, 17).

Po letu 1814 so uvedene tudi nove enotne uniforme za državne uslužbence, policijske so temno-zelene s srebrno-sivimi zavijki in ovratniki, za njihov nakup pa dobivajo zaposleni poseben dodatek k plači (Gebhardt, 1992, 124).

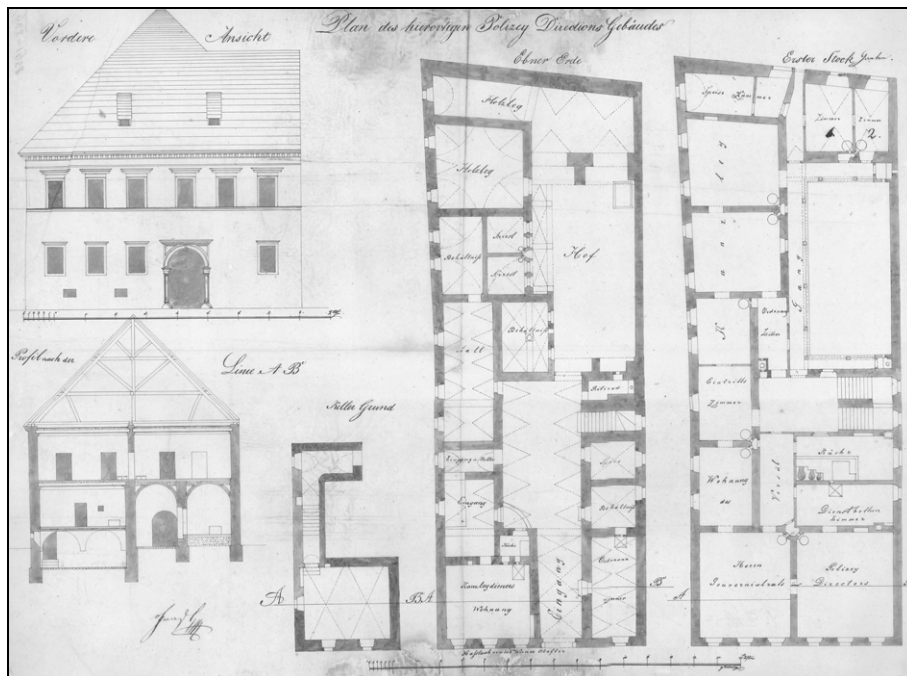
Kar se tiče skrbi za zdravje, opravlja direkcija zdaj le še nadzorno vlogo, babici in ranocelnika pa najdemo po letu 1822 spet na seznamu zaposlenih pri ljubljanskem magistratu (SK, 2).

Leta 1818 je novi direktor Schmidhammer na gubernij naslovil prošnjo za povečanje števila policijskih stražnikov (AS, 18). Iz utemeljitve prošnje je razvidno, na kakšen način je potekalo delo policijskih stražnikov. Da potrebuje še dodatnih 10 navadnih stražnikov in 2 podoficirja, je utemeljil s tem, da so v Ljubljani tri mestne mitnice, pri katerih morata biti podnevi in ponoči prisotna dva policijska stražnika za pregled potnih listin tujcev in obrtnih vajencev, ki jih na mitnicah kontrolirajo državni uradniki. Skrbijo za to, da se ve, kdo v mesto prihaja in odhaja, poleg tega pomagajo državnim uradnikom pri pobiranju mitnine. Podnevi sta dva v uradu kot ordonanca, zadolžena za sprotne službene opravila. Trije možje morajo vedno biti v stražarnici na magistratu in biti na voljo magistratu, ker ta tudi plačuje za njihovo vzdrževanje. Ti pomagajo pri sprotnih zadevah in čuvajo aretirane zaradi policijskih prekrškov, na primer zaradi pretefov. En mož mora čuvati zapornike pri čiščenju ulic. Tako preostaneta le dva, s katerima bi morali opraviti patroliranje po mestu. Tudi če si ne bi vzeli prostega niti pol dneva, tega niti z največjimi naporji ne bi zmogli opraviti z natančnostjo, ki jo za javno varnost zahtevajo predpisi.

Ker sta trenutno nastavljena le po en narednik in korporal, morata biti tudi ta dva neprestano v službi in sploh nimata prostih dni. Poleg tega pa je potrebno upoštevati še okoliščino, da so nastavljeni vojaški polinvalidi, med njimi številni že zelo stari in bolehn, ki tako napornih dolžnosti ne zmorejo. Sama zgradba direkcije je popolnoma

brez straže, za kar bi nujno potrebovali tri stražnike in enega podoficirja, sploh zato, ker je zdaj v poslopu direkcije zapor in prostor za zaslišanja, tako navadna kot tudi tajna, in so potrebni tako za straženje kot tudi nadzor. Deželno knjigovodstvo je nato izračunalo, da bi za opremo in plače tako povečane posadke potrebovali 2.070 goldinarjev, kar je občutno preveč. Odobrili so povečanje policijske straže, a le za dva korporala in štiri stražnike. Policijski direktor je čez dve leti zaradi nevzdržnih razmer spet prosil za zaposlitev novih stražnikov. Tokrat je gubernij odobril zaposlitev še šestih stražnikov, da bi lahko podvojili zasedbo na mestnih mitnicah, tudi zato, ker se je bližal kongres svete alianse (AS, 19).

Število stražnikov se je povečalo še enkrat. Junija 1843 so povečali posadko še za enega korporala in dvanajst stražnikov. Policijski direktor Uhrer je svojo zahtevo naslovil na gubernij že dve leti prej – še dve leti prej tudi njegov predhodnik von Sicard (AS, 5). Piše, da se je močno povečalo število zaved in prebivalstva. Tistim, ki

Sl. 3: Tloris poslopja direkcije iz leta 1834, iz katerega je razvidna tudi namembnost posameznih prostorov (AS, 21).

Fig. 3: The ground plan of the Police Directorate building dating back to 1834, which also clearly features the intended purpose of individual rooms (AS, 21).

vstopajo v mesto na treh mestnih mitnicah, dunajski, karlovški in tržaški, lahko kontrolirajo potne listine, ne morejo pa z zdajšnjim številom mož preprečiti vstopa v mesto brezdelnežem, osumljencem, ljudem brez potnega lista in drugi sodrgi, ki prihaja v mesto skozi nenadzorovano Šentpetersko predmestje, Trnovo, mestni gozd, Poljansko predmestje in Golovec. Od leta 1839 je bila vzpostavljena povezava med Dunajem in Trstom trikrat na teden in vsakokrat, ko je stražnik odnesel potne liste potnikov v prostore direkcije, bi na mestni mitnici (Linienamt) potrebovali dodatnega moža.

Po drugi strani se število uradnikov vsa leta od ustanovitve ni dosti spreminjalo – v osnovi sta poleg direktorja delovala še višji komisar in komisar, pisar, pisarniški sluga in včasih kakšen praktikant. Naloga obeh komisarjev je bilo vodenje splošnega protokola, priprava tiralic, nadzor nad policijsko stražo in policijskim zaporom, vodenje računov, plačil za odobritev plesnih in glasbenih prireditev, zaslišanja in nadzor nad cestnimi službami, nadzor nad obrtnimi zadevami, preiskave pritožb nad policijo, sodelovanje v komisijah za gradnjo in drugi ogledi, vidiranje potnih listin, izdaja dovoljenj izvoščkom in poštnim kočijam, vodenje prijave tujcev in protokola tujcev, priprava poročil o tujcih in potnikih skozi mesto za direktorja in policijsko dvorno oblastvo ter še nekatere naloge v zvezi s tajno službo. Tajno službo, ki je deloma potekala tudi skozi nadzor tujcev, in preiskave, naročene z vrha, je urejal skoraj izključno direktor. On je pripravljal tudi poročila o razpoloženju med ljudstvom, o razmerah v mestu ter izrednih dogodkih, ki jih je pošiljal deželnemu predsedniku. Ta je naročal tudi karakteristike prosilcev za državne službe (Gebhardt, 1992, 143–144; AS, 5). Komisar ali direktor je bil prisoten tudi na prireditvah, na primer pri vseh gledaliških predstavah. Vsakokratni direktor je vodil tudi protipožarno komisijo, komisarji pa so sodelovali v komisijah, sestavljenih ob izrednih dogodkih, na primer ob izbruhu kolere (Keber, 2007).

Kot je bilo že omenjeno, so sredstva za delovanje policijske direkcije zagotavljali državna blagajna, stanovi in magistrati, nekaj je za vzdrževanje stražnikov iz vrst vojaških polinvalidov prispevala tudi vojska. Za zbiranje in upravljanje teh sredstev so bile zadolžene direkcije same, kar je pomenilo precej dodatnega papirnatega dela. Z reformo v novembru 1818 so ustanovili glavno policijsko blagajno na Dunaju in filialne policijske blagajne, ki so od takrat naprej vodile in upravljale finančne zadeve direkcij. Ni šlo za samostojne urade, ampak so delovale v okviru kameralnih plačnih uradov (Gebhardt, 1992, 159–162). Sredstva za tajne izdatke so ločeno pošiljali v potrditev deželnemu predsedniku četrletno (AS, 20).

Do zadnje spremembe glede pristojnosti direkcije pride leta 1848 s prihodom železnice v Ljubljano. Zakon, ki je urejal nadzor nad potnimi listi potnikov, je izšel leto prej in je skrb za to naložil policijskim direkcijam oziroma okrožnim uradom, kjer teh ni bilo. V ta namen so uredili na kolodvoru tudi posebno stražnico in pisarno (AS, 7).

Burno leto 1848 predstavlja prelomnico tudi za delovanje policijske direkcije. Ukinjeno je policijsko dvorno oblastvo in direkcije so po novem podrejene notranjemu ministrstvu (AS, 7). Ko pa naloge od (ukinjenih) okrožnih uradov in okrajnih gospodov v letih 1850–1851 prevzame novoustanovljeno orožništvo, se začenja povsem novo poglavje urejanja varnostnih zadev (prim. Čelik, 2005).

Na primeru razvoja policijske direkcije v Ljubljani v obravnavanem obdobju opazimo, da ob koncu 18. stoletja, podobno kot prej v policijskih redih, hkrati urejajo zelo raznovrstna področja skrbi, ne le za javno varnost in izpolnjevanje zakonov, preprečevanje vsega, kar bi utegnilo ogroziti državo, ampak tudi za preskrbo prebivalstva in javno blaginjo na splošno. Pravne norme se uvajajo sicer centralistično, še vedno pa izdajajo inštrukcije, ki podrobnejše regulirajo lokalne razmere po deželah in tudi nižje (v našem primeru v deželni glavni mestu Ljubljana). V poznejšem obdobju zakonske spremembe urejajo veliko ožje segmente in tudi podobnih inštrukcij na nižji ravni ne srečamo več. Zakonodaja je enotna za vse notranjeavstrijske dežele, v odlokih dvorne pisarne in notranjeavstrijskega apelacijskega sodišča najdemo le še podrobnejša navodila, kako naj se izvajajo; in ko je leta 1817 v Ljubljani ponovno ustanovljena direkcija, je njen delokrog označen le še kot »enak kot v ostalih provincah« (AS, 17).

Obseg dela direkcije stalno narašča, deloma zaradi nove zakonodaje in natančnejšega izvajanja stare, po drugi strani pa tudi zaradi širjenja mesta in njegovega prebivalstva in vedno večjega pretoka tujcev skozi mesto.

THE LJUBLJANA POLICE FROM THE END OF THE 18TH CENTURY UNTIL 1848

Andreja KLASINC ŠKOFLJANEC

Archives of the Republic of Slovenia, SI-1000 Ljubljana, Zvezdarska 1

e-mail: andreja.skofljanec@gov.si

SUMMARY

The founding and operation of the Ljubljana Police Directorate may be placed within the context of administrative reforms that concerned security matters. The reforms took place from the end of the first decade of the rule of Maria Theresa and were completed between 1850–1851 with the establishment of the gendarmerie and unification of security bodies. The term »good police«, which regularly appeared in the so-called police regulations from the 16th century onwards, signified concern for order, security and prosperity in various areas spanning public morality and economic measures to ensure the well being of the population. The Police Commission in Carniola initially operated under the Provincial Government. In 1774 it

issued instructions for the provincial capital of Ljubljana which served as basic regulations on police matters. Principal police duties included the surveillance of foreigners' registration and travel documents as well as of beggars and vagrants, market control, protection of public security, provision of construction and fire safety, surveillance of the city's orderliness and the opening hours of taverns, protection of public morality, as well as control over clandestine associations and any other kind of activities against the state. Security-related tasks were performed by city constables under the authority of the Provincial Government and quarter masters who were elected by the inhabitants of respective quarters and performed their police duties in addition to their original profession .

The 1783 introduction of reforms of magistrate courts which became administrative authorities holding judicial and administrative-economic jurisdictions that also included police matters called for the issue of a new circular in 1786. The objective and duties contained therein were similar to those cited in the instructions of 1774, placing a special emphasis on foreign passport control and related records. Thenceforth the supervisory role was exercised by the District Board in Ljubljana.

The last quarter of the 18th century saw the establishment of police directorates in provincial capitals where security concerns were more complex. Separated from city administration, police directorates were no longer answerable to district boards but directly accountable to provincial presidents and the Court's police authorities.

In 1793, the Police Directorate also commenced its operations in Ljubljana as an autonomous body separate from city administration, taking over a few elements of jurisdiction that were customarily held by district offices (e.g. issuing warrants, granting permits to hold events, etc.). Following the publication of the Code on Crimes and Major Offences in 1803, the Directorate also obtained the authority to hear cases and pass sentences. Moreover, from 1801 onwards the Directorate incorporated the Book Censorship Office. Officials retained their positions during the French occupations in 1797 and 1805 and until the establishment of the French Police Directorate at the creation of the Illyrian Provinces in 1809. After the return of the Austrians, only a commissariat was operating in Ljubljana until the Directorate was re-established in 1817. In the years prior to the revolution of 1848, the Directorate operated within a more or less unchanged framework, much in the same manner as directorates in other provincial capitals. However, the scope of its work drastically expanded due to the growth in population and transport. Despite jurisdictional-related disputes that occasionally arose with relation to the Magistrate and District Office, the Ljubljana Police Directorate established itself as an autonomous security authority.

Key words: Police Directorate, public administration, police, Ljubljana

VIRI IN LITERATURA

- AS, 1** – Arhiv Republike Slovenije (AS), AS 7, Deželno glavarstvo na Kranjskem, publico-politica, I. P, n. 5, šk. 56.
- AS, 2** – AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, indeks za leto 1823.
- AS, 3** – AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, indeks za leto 1793.
- AS, 4** – AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, 261/1840.
- AS, 5** – AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, 904/1840.
- AS, 6** – AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, indeks za leto 1830.
- AS, 7** – AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, indeks za leto 1848.
- AS, 8** – AS 14, Gubernij v Ljubljani, okrožnice za leto 1786.
- AS, 9** – AS 14, Gubernij v Ljubljani, resolucije za leto 1792.
- AS, 10** – AS 14, Gubernij v Ljubljani, okrožnice za leto 1793.
- AS, 11** – AS 14, Gubernij v Ljubljani, reg. III. f. 24, 2317/1802.
- AS, 12** – AS 14, Gubernij v Ljubljani, reg. III. f. 24, 1343/1800.
- AS, 13** – AS 14, Gubernij v Ljubljani, reg. II. f. 26, 7362/1787.
- AS, 14** – AS 14, Gubernij v Ljubljani, okrožnice za leto 1796.
- AS, 15** – AS 14, Gubernij v Ljubljani, okrožnice za leto 1806.
- AS, 16** – AS 14, Gubernij v Ljubljani, reg. VIII. f. 11, 66/1817.
- AS, 17** – AS 14, Gubernij v Ljubljani, reg. VIII. f. 11, 286/1817.
- AS, 18** – AS 14, Gubernij v Ljubljani, reg. VIII. f. 11, 496/1818.
- AS, 19** – AS 14, Gubernij v Ljubljani, reg. VIII. f. 11, 549/1820.
- AS, 20** – AS 22, Policijska direkcija v Ljubljani, šk. 7.
- AS, 21** – AS 1068, Zbirka načrtov 7/502.
- SK, 1** – Slovanska knjižnica (SK), Instanz Schematismus für das Herzogtum Krain.
- SK, 2** – SK, Instanzen Schematismus des Laibacher Gouvernements-Gebieths für das Jahr 1822.
- ZAL, 1** – Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), Registratura I., f. 12, šk. 14, št. 200–205.
- ZAL, 2** – ZAL, Registratura I., f. 12, šk. 15.
- ZAL, 3** – ZAL, Registratura I., f. 29, šk. 83.
- Čelik, P. (2005):** Orožništvo na Kranjskem (1850–1918). Knjižnica Kronike, 10. Ljubljana, Zveza zgodovinskih društev Slovenije.
- Gebhardt, H. (1992):** Die Grazer Polizei 1786–1850. Ein Beitrag zur Geschichte des österreichischen Sicherheitswesens im aufgeklärten Absolutismus und im Vormärz. Gradec, Leykam-Verlag.
- Kalc, A. (1999):** Tržaško podeželje in policijski red iz leta 1777. Kratek sprehod med črko in stvarnostjo. Annales, Series Historia et Sociologia, 9, 2. Koper, 271–288.

- Keber, K. (2007):** Čas kolere. Epidemije kolere na Kranjskem v 19. stoletju. The-saurus memoriae. Dissertationes. Ljubljana, ZRC SAZU.
- Klasinc Škofljanec, A. (2002):** Ljubljanska policija v drugi polovici 18. stoletja. Kronika, 50, 3. Ljubljana, Zveza zgodovinskih društev, 291–300.
- Konrad, J. (1817):** Die Polizeyverfassung oder Theorie, Praxis und Geschichte der Polizei in ihrer allgemeinsten Bedeutung, mit vorzüglicher Rücksicht auf den österreichischen Kaiserstaat. Ein Handbuch für Regierungs- Polizey- und Justiz-beamte. Erster oder theoretischer Theil. Praga, I. G. Calve.
- Polec, J. (1925):** Kraljestvo Ilirija. Prispevek k zgodovini razvoja javnega prava v slovenskih deželah. Splošna knjižnica št. VI. Ljubljana, Založba zvezne tiskarne in knjigarne.
- Šumrada, J., Kopitar, A. (2002):** Nastajanje Napoleonove Kranjske. Korespon-denca Françoisa-Marie Farguesa, francoskega intendanta za Kranjsko in Gorenj-sko, 1809–1810. Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije.
- Valenčič, V. (1978):** Odnosi med ljubljanskim magistratom in državnimi oblastmi ob terezijanskih upravnih reformah. Kronika, 26, 1. Ljubljana, 19–27.
- Vilfan, S. (1996):** Pravna zgodovina Slovencev. Ljubljana, Slovenska matica.
- Žontar, J. (1998):** Struktura uprave in sodstva na Slovenskem od srede 18. stoletja do leta 1848. Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije.